

Länsbibliotek Uppsala

Arbetet med mångspråk på folkbibliotek i Uppsala län

En studie genomförd i november
och december 2014

av Ulla Hjorton

Landstinget i Uppsala län

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<u>Förord</u>	3
<u>Utgångspunkter</u>	4
Uppdrag och syfte	4
Lagen och personer med andra modersmål än svenska	4
Lagen och de regionala bibliotekens roll	5
Internationella bibliotekets (IB:s) uppdrag	5
Nya förutsättningar	6
<u>Hur ser verksamheten ut i dag i Uppsala län?</u>	7
Målgruppen	7
De mångspråkiga biblioteksbesökarna och deras biblioteksanvändning	7
Medieförsörjningen i dag	9
<i>Nationella minoritetsspråk</i>	9
<i>Övriga språk</i>	9
<i>Inköpskällor</i>	9
<i>Depositioner</i>	9
<i>Placering i biblioteken</i>	10
Samarbeten och samverkan	10
Planer för mångspråkig verksamhet	11
Kompetens	11
Bibliotekens intentioner	11
<u>Utvecklingsområden</u>	12
Taxonomier och planer	12
<i>Identifiera målgruppen</i>	12
<i>Arbetet med medieförsörjning</i>	13
<i>Placering i biblioteket</i>	13
<i>Aktiviteter</i>	13
<i>Nå ut med information</i>	13
<i>Språkkompetens</i>	14
<i>Samarbeten och samverkan i kommunerna</i>	14
<i>Samarbeten och samverkan mellan biblioteken i länet</i>	14
<u>Sammanfattning</u>	15
Källor	16
Bilagor	17

Förord

I oktober 2014 gav Länsbibliotek Uppsala Ulla Hjorton i uppdrag att ta fram ett underlag som beskriver hur man i nuläget arbetar med mångspråk på folkbiblioteken i Uppsala län. Vi ville få en samlad bild av etablerade samarbeten i länet, veta mer om hur den kompletterande medieförsörjningen gällande mångspråk ser ut i nuläget, vilka metoder som används samt samla in de visioner och reflektioner som biblioteken har. Samtal och intervjuer med chefer och medarbetare skulle utgöra grunden för arbetet, tillsammans med en föreslagen workshop med mångspråksansvariga i länet.

Uppdraget har genomförts i sin helhet, och utredningen – som noterar ett antal utvecklingsområden – ska nu fungera som ett underlag för vårt utvecklingsarbete på området de kommande åren. I Bibliotekslagen formuleras länsbibliotekets grunduppdrag: ”att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i länet”. Därifrån knyter vi an till mångspråksarbetet.

Länsbibliotek Uppsala vill vara en aktiv del i arbetet med utveckling av mångspråksarbetet. Det är angeläget att systematiskt jobba vidare med frågan. Tillsammans med folkbiblioteken i länet tar vi oss nu därför an uppgiften, och dit tar vi med frågor som dessa: Hur kan vi utveckla ett aktivt samarbete i länet? Vilken utveckling kan vi bidra till vad gäller medarbetare, chefer och verksamhet? Tar vi och kommunerna i länet det ansvar för mångspråk som lagen kräver? Hur används resurserna på bästa sätt? Vilka medier satsas det på – körkortsböcker eller poesi – och varför?

Uppsala 10 mars 2015

Malin Ögland
Länsbibliotekarie
Länsbibliotek Uppsala

Utgångspunkter

Uppdrag och syfte

Uppdraget till denna studie har jag fått från Länsbibliotek Uppsala och syftet med den är att ge "ett underlag till att utveckla arbetet med den kompletterande medieförsörjningen gällande mångspråk".

Jag har gjort intervjuer med chefer och/eller medieinköpare vid tre kommunbibliotek i Uppsala län. De tre kommunerna är Tierp, Håbo och Uppsala. Jag har också, tillsammans med Anders Kollberg, genomfört en workshop där bibliotekarier från 7 av de 8 kommunerna deltog. Efter workshopen har kompletterande frågor ställts till deltagarna.

Intervjuer och workshop har försökt ringa in och identifiera fruktbara utvecklingsområden. Det har tydligt framkommit att chefer och medieinköpare i de tre kommunerna liksom deltagarna i workshopen ser arbetet med mångspråk i en vidare sammanhang än att enbart handla om medieförsörjning. I själva verket är det mer eller mindre tydligt för alla, att arbetet med en framgångsrik medieförsörjning måste gå hand i hand med annat kontaktskapande arbete med och för målgrupperna.

Som ett underlag för de tankegångar som jag framför i denna studie vill jag nämna en uppsats av Johanna Larsson "Det mångspråkiga biblioteket – en studie av folkbibliotekens arbete med medieförsörjning på andra språk än svenska" samt "Mer nytta än nöje" en studie av Ann-Christine Brunnström. Den är grundad på en fokusgruppsundersökning som genomfördes i Göteborg 2005 där personer med andra modersmål diskuterade användning av bibliotekens medier. Jag har också använt mig av Malin Öglands bok *Taxonomier – verktyg för biblioteksutveckling* liksom av erfarenheter från arbetet med att utarbeta ett avtal för samverkan mellan bibliotek, BVC och familjecentraler i projektet Språknätet i Uppsala län. Jag har dessutom erfarenhet av dessa frågor från mitt tidigare arbete som enhetschef på Bibliotek Uppsala och på biblioteket i Gottsunda. Jag använder mig självklart av dessa. Se även avsnittet Källor

Intervjufrågor, kompletterande frågor samt rapport från workshopen bifogas i bilagor. Jag har inte tagit med några bilagor där informanter eller workshopdeltagare kan identifieras.

Lagen och personer med andra modersmål än svenska

I bibliotekslagen från 2013 §2 beskrivs ändamålet med verksamheten i de allmänna biblioteken: "(de) ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning" vidare sägs att verksamheten ska "främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla."

I lagrådsremissen från den 7 mars 2013 inför beslutet om den nya lagen beskrivs (s. 12 ff.) skälen till regeringens förslag beträffande bibliotekens syfte och ändamål. Här skriver man bl.a. (s. 14) "Bibliotekens roll som förmedlande och vägledande instans är av särskild

betydelse för grupper som saknar ekonomiska eller andra möjligheter att själva införskaffa eller hitta efterfrågade medier.”

§5 lyder ”Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska, bland annat genom att erbjuda litteratur på

1. de nationella minoritetsspråken,
2. andra språk än de nationella minoritetsspråken och svenska, och
3. lättläst svenska.”

De prioriterade grupperna i den gamla lagens §8 löd: ”Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och andra minoriteter bl.a. genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov.”

Man kan konstatera att begreppet *invandrare och andra minoriteter* i den nya lagen har ersatts av *personer som har annat modersmål än svenska*. Nytt är att de *nationella minoritetsspråken* omnämns särskilt. Den nya lagen fastställer nu tydligare att alla personer med andra språk har rätt till särskild uppmärksamhet och rätt att få tillgång till litteratur på det egna språket.

Lagen och de regionala bibliotekens roll

I bibliotekslagen från 1996 fastslogs att ”Länsbiblioteket skall bistå folkbiblioteken i länet med kompletterande medieförsörjning och andra regionala biblioteksuppgifter.”

I den nya lagens skrivningar finns inte passusen om kompletterande medieförsörjning. Här framhävs i stället den regionala biblioteksverksamhetens ”syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i länet”. Den kompletterande medieförsörjningen ska ”en eller flera lånecentraler” sköta, allt enligt den nya lagen.

Därmed finns inte heller ”ansvarsspråk” som ett begrepp för medier på de språk som de regionala biblioteken tidigare hade i uppdrag att tillhandahålla.

Internationella bibliotekets (IB:s) uppdrag

Internationella biblioteket (IB) är lånecentral för hela landet för mångspråklitteratur, men i Kungliga bibliotekets uppdrag för 2013–15 beskrivs att fokus för IB ska ligga mer på att vara ett kompetenscentrum och när det gäller kompletterande medieförsörjning ska IB satsa på att tillhandahålla medier på språk som få eller inga andra bibliotek köper in, kan köpa in eller som har relativt få läsare i Sverige. Detta framgår bl.a. av IB:s centrala medieförsörjningsplan från 2014 som utarbetats efter den nya lagens tillkomst.

I en artikel i Framsidan ”Landet runt för medieförsörjningen” som publicerades den 24 september 2014 förklarar Junko Söderman angående depositionsverksamheten, ”Det är inte totalstopp. Gällande de elva stora (min anm.) språken kompletterar vi främst med lite smalare litteratur eller lite mer avancerad facklitteratur och vi lånar ut enstaka titlar i

första hand. När det finns skäl att låna från oss lånar vi självklart fortfarande ut deponier. Om det till exempel har kommit väldigt många asylsökande till en kommun (...) eller om det finns väldigt få personer i kommunen som talar ett språk.”

Nya förutsättningar

I och med förändringarna i lagen och i uppdraget till IB är det tydligt att ansvaret för medieförsörjningen på alla språk, utom möjligen de minsta, ligger hos de kommunala biblioteken. Här kan dock anföras att i lagrådsremissen till den nya bibliotekslagen (s 20) förtydligas att biblioteken måste kunna erbjuda litteratur på andra språk, men att detta kan ske genom fjärrlån och samverkan med andra bibliotek.

Hur biblioteken i Uppsala län ska arbeta med mångspråksmedier och mångspråksverksamhet behöver därför diskuteras, och förhoppningsvis kan denna rapport ge några ledtrådar till var man kan starta arbetet.

Hur ser verksamheten ut i dag i Uppsala län?

Beskrivningen av dagens verksamhet bygger på intervjuer som gjorts med chefer och bibliotekarier i de tre kommunerna och på det som kom fram i en workshop den 18 november och svaren på de frågor som ställts till deltagarna i workshopen i efterhand. Dessa kallas i texten informanter respektive workshopdeltagare. När jag fått identiska svar eller liknande från alla nämns de informanter och workshopdeltagare.

Målgruppen

18,62% av de folkbokförda invånarna i Uppsala län är födda utrikes eller födda i Sverige av två utrikes födda föräldrar enligt statistik från Statistiska Centralbyrån. Många har kommit som flyktingar eller arbetskraftsinvandrare från skilda delar av världen under olika skeden efter andra världskriget fram till nu. Den stora gruppen finsktalande kom till Sverige som arbetskraftsinvandrare under 1960- och 70-talen. De sista åren har stora grupper flyktingar anlänt från konfliktområden i mellanöstern, Asien och Afrika. Speciellt i Uppsala finns därutöver många högutbildade invånare från olika länder som arbetar eller studerar vid något av universiteten.

Det förs inte statistik över personer som talar de nationella minoritetsspråken.

Vuxna asylsökande och papperslösa som vistas i Sverige har inte rätt till SFI-undervisning. Däremot kan barnen gå i svensk skola. EU-migranter saknar i regel också den rätten, även om vissa kommuner i Sverige erbjuder barnen skola. Dessa personer räknas inte in i den officiella statistiken.

Biblioteken får normalt inte automatiskt reda på när grupper av asylsökande eller för den delen flyktingar som fått uppehållstillstånd flyttar till kommunen. Det är ofta i kontakten med SFI som man blir varse nya grupper. Statistiken förtecknar enbart personer med uppehållstillstånd.

Man kan alltså utgå från att knappt en fjärdedel av länets invånare har ett annat modersmål än svenska eller är två- eller flerspråkiga från barnsben.

Biblioteken saknar i regel kunskap om hur målgruppen ser ut antalsmässigt, vilka språk som talas, målgruppens utbildning och åldersfördelning och därmed vet man inte hur behoven egentligen ser ut. Inte i någon kommun med undantag av de största, Uppsala och Enköping, har det gjorts försök från bibliotekens sida att systematiskt kartlägga vilka språkgrupper fördelat på ålder som bor i respektive kommun.

De mångspråkiga biblioteksbesökarna och deras biblioteksanvändning

Det finns en allmän känsla av att många av de nyanlända vuxna besökarna hittar till biblioteken och använder sig av bibliotekens service när det gäller tidningar och tidskrifter samt internetuppkoppling, faxmaskiner. Ofta har de hittat till biblioteken via SFI. Lexikon

och språkkurser och lättlästa böcker efterfrågas. Barnen kommer till biblioteken tillsammans med skola och förskola och föräldrar, men inte lika ofta tillsammans med modersmåls lärare.

Enligt Brunnströms rapport "Mer nytta än nöje" 2005 efterfrågar nyanlända i första hand medier som underlättar deras integrationsprocess. Det rör sig om språkkurser, lexikon, lättläst litteratur. I Uppsala kallas dessa medier *basmedier* och så kommer jag fortsättningsvis att benämna dem. De som varit här längre och är integrerade i Sverige önskar, enligt samma fokusgruppsundersökning, i högre grad tillgång till medier på det egna modersmålet.

De språk som alla informanter och workshopdeltagare upplever vara störst är finska och arabiska. Kurdiska, persiska och ryska liksom somaliska, thai, dari och tigrinja nämns också som efterfrågade språk i en eller flera kommuner. Bibliotekens skattning bygger på efterfrågan som kommer till uttryck genom besök från målgruppen och/eller de behov som SFI-lärare och modersmåls lärare informerar om.

Några informanter beskriver här skillnader mellan besökare som kommer från "läsande" kulturer som t.ex. den ryska och även den persiska. Immigranter från dessa kulturer efterfrågar och söker sig till litteraturen på det egna språket. Andra nyanlända är analfabeter, eller kommer från områden som saknar skriftlig litteratur. Men i intervjuerna och workshopen lyser fram att medier på modersmål generellt inte efterfrågas i den utsträckning som man borde kunna förvänta sig.

För att komplicera bilden kan man också se att personer från f.d. kolonialländer i många fall gärna läser författare från de egna länderna som skriver på kolonialspråket. Detta gäller t.ex. arabisktalande personer från norra Afrika liksom personer från Indiska halvön. Dessa personers lån syns därför inte i utlåningsstatistiken över medier på t.ex. arabiska eller hindi.

Min förmodan är att många nyanlända, även litterata, kommer från länder där man inte har utvecklade folkbibliotek och de känner därför inte till att ett kommunalt folkbibliotek ska kunna erbjuda skönlitteratur på besökarnas egna modersmål.

Biblioteken i kommunerna har inte satt uppföljningsbara mål för utlån av medier på andra språk än svenska i någon. I ca hälften av dem tar man dock fram utlåningssiffrorna per språk årligen. Att analysera utlåningssiffrorna regelbundet borde kunna ge en antydning om man har skaffat rätt sorters medier.

Ingen av informanterna eller workshopdeltagarna uppger att det finns en efterfrågan på medier på de nationella minoritetsspråken, bortsett från finska.

Medieförsörjningen i dag

Nationella minoritetsspråk

Utöver att vara ett nationellt minoritetsspråk är finskan i flera av kommunerna s.k. förvaltningspråk. I dessa kommuner har biblioteken fått ta del av statliga medel och på så sätt har det i varierande grad möjliggjort upprustningar av de finska bestånden.

När det gäller övriga minoritetsspråk finns det generellt sett inga eller minimala bestånd i de mindre kommunerna. I Uppsala har man små symboliska bestånd som finns där för att de ska finnas där. Det finns i övrigt delade meningar bland informanterna om man behöver ha bestånd på minoritetsspråken även om lagen tydligt säger att biblioteken ska ha det.

Övriga språk

Några av biblioteken har särskilt avsatta medel för inköp av mångspråksmedier. I Uppsala har man fördelat dem mellan basbeståndsmedier (se ovan) och medier för vuxna och barn på modersmål. Där har man också försökt analysera invånarstatistiken och köper till en del in medier på de olika språken efter hur biblioteket bedömer att behoven ser utifrån dessa siffror. I några av övriga kommunerna, men inte i alla, avsätts en summa i budgeten för inköp av mångspråksmedier när det gäller de största språken. I flera av kommunerna köps i stort sett också alla medier som går att få tag i när de efterfrågas. Alla kommuner anger att de i större eller mindre utsträckning köper in medier på andra språk. I någon kommun bygger man dock nästan enbart upp sina bestånd med hjälp av titlar utgivna i Sverige och stöttade av vårt svenska kulturråd.

Skillnaderna är alltså stora mellan kommunerna. Uppsala som ju enligt nedan också har medel från länsbiblioteket för kompletterande medieförsörjning har bestånd på ca 70 språk. Några av de små kommunernas bestånd består, utöver medier på skolspråk, nästan enbart av medier på finska.

Inköpskällor

De bibliotek som köper in litteratur på andra språk har inte uppgivit att de har problem med att få tag i medier. Några har dock indirekt antytt att det för ett litet bibliotek är krångligt att hålla koll på olika inköpskällor och att detta är ett hinder i eventuella ambitioner att själva köpa in mångspråksmedier.

Depositioner

Bibliotek Uppsala har sedan många år ett bidrag för kompletterande medieförsörjning från länet. Av 400.000 kr per år (2014) ska minst 90.000 kr gå till s.k. "invandrarlitteratur". Bibliotek Uppsala plockar och skickar depositioner samt effektuerar enskilda lån till länets kommuner. Länsbiblioteket bidrar också med kostnaden för detta arbete.

Enligt den bibliotekarie som ansvarar för medieinköpen på andra språk i Uppsala har det hittills inte funnits problem med att sammanställa de depositioner som önskas.

Alla bibliotek utom Håbo lånar in depositioner från Uppsala. I Håbo lånar man för närvarande endast in depositioner med barnböcker och då från IB. För övrigt tar alla – även Uppsala in depositioner från IB. Dessa depositions lån görs för det mesta när man får en direkt förfrågan.

De små kommunbiblioteken ser det inte som möjligt att själva bygga upp mediebestånd på små språk, och ser det därför som ett hot att möjligheten till depositioner kan minska. Att i en liten personalgrupp bygga upp kompetens för detta samt att avsätta ekonomiska medel upplevs svårt. Det måste också understrykas att i en liten kommun kanske även ett världsspråk som t.ex. arabiska talas av en förhållandevis liten grupp personer.

Placering i biblioteken

Enligt workshopdeltagarna och informanterna försöker man placera bestånden för denna målgrupp så att de är väl synliga, men tycker inte att man alla gånger lyckas. I någon kommun säger man sig också sakna plats för dessa medier. Barnmedier på mångspråk placeras oftast nära andra barnmedier.

Samarbeten och samverkan

Med *samarbete* menar jag i fortsättningen sådant arbete, aktiviteter mm som bibliotekets personal utför tillsammans med andra aktörer. Man kan dela på resurser som lokal, personal eller medier. Samarbeten uppstår ofta i stunden och spontant och regleras inte skriftligt. Med *samverkan* avses något utöver samarbete nämligen medvetna handlingar som utförs tillsammans med andra avseende ett definierat problem och syfte. Samverkan stärker verksamhetens hållbarhet över tid. Samverkan kan med fördel regleras skriftligt.

SFI är en viktig samarbetspartner för de tre kommuner där jag gjort intervjuer. Genom SFI skaffar man sig kunskap om nyanländas och relativt nyanländas behov av baslitteratur och i viss mån också kunskap om vilka språkgrupper som kommit till kommunen. Det finns också samarbeten med modersmåls lärare, förskola, skola studieförbund och ibland med föreningar. Men alla informanter nämner SFI i första hand.

Samarbeten uppstår på personalens egna initiativ och på initiativ från samarbetspartnern. Det finns för närvarande ingen kontinuerlig samverkan inom mångspråksområdet som grundar sig på skriftliga överenskommelser mellan biblioteken och andra kommunala instanser eller med utomstående aktörer i civilsamhället (studieförbund, föreningsliv, eldsjälur). I Håbo kommun finns sedan något år ett integrationsnätverk, som biblioteket är inbjudet att delta i. I det möts många aktörer och detta nätverk kan kallas för en form av samverkan. Kontinuerliga och schemalagda studiebesök av SFI-elever kan också betecknas som en form av samverkan.

Det samarbete mellan biblioteken som har funnits på initiativ från länsbiblioteket har under senare år legat nere.

Planer för mångspråkig verksamhet

I två av de tre kommunerna där jag gjort intervjuer har man allmänt formulerade mål kring prioriterade målgrupper i sina planer men det saknas specifikt formulerade mål och planer för just detta arbete. Biblioteken i dessa kommuner saknar också planer för hur man vill synliggöra den mångspråkiga verksamheten genom marknadsföring och kontaktarbete. Man har heller inte helt rätt med att placera beståndet strategiskt i lokalerna.

I Uppsala har man gjort en mångspråksplan och har en särskild grupp medarbetare som arbetar med dessa inköp och det finns "mångspråksansvariga" anställda på filialbiblioteken och ett forum för dessa att träffas. Men informanterna ser även i Uppsala områden som behöver utvecklas. Det handlar om mediernas placering men kanske fr. a om samarbeten och samverkan med andra samhällsliga instanser och civilsamhället.

Kompetens

I de kommuner där det finns enstaka bibliotekarier med språkkompetens på invandrar-språk har man lagt märke till hur nya besökargrupper söker sig till biblioteken när dessa tjänstgör publikt. Generellt anger både informanter och workshopdeltagare att biblioteken saknar språkkompetens och/eller att den personal som har språkkompetens inte får användning av den tillfullo. Mer kunskap om språk i allmänhet och om litteratur på modersmål är efterfrågat.

Bibliotekens intentioner

I workshopen framgick att personalen upplever sig ha goda intentioner när det gäller arbetet med mångspråksverksamhet, men att man i allmänhet inte tycker sig ha nått så långt.

Intervjuerna och även den workshop som hölls ger vid handen att biblioteken i första hand ser arbetet med mångspråksmedier inklusive baslitteratur som ett arbete för att underlätta nyanländas integration.

Med undantag för arbetet med det finska mediebeståndet är arbetet med att försörja dem som redan är integrerade med medier på deras hemspråk i första hand ett arbete som bygger på att dessa besöker biblioteken och själva berättar om sina behov.

Utvecklingsområden

”Fokus när det gäller medier bör ligga på förmedling inte förvärv”, sa Johanna Hansson, chef för Bibliotek Uppsala när jag intervjuade henne för den här studien. Mediebestånden behöver då vara relevanta. Ett relevant bestånd byggs upp med kännedom om och i samarbete med målgruppen. Det har varit en utgångspunkt för mig när jag försöker titta på vilka utvecklingsområden som finns.

Taxonomier och planer

I boken *Taxonomier – verktyg för biblioteksutveckling* beskriver Malin Ögland hur man kan skapa taxonomier för att klargöra olika nivåer av ett samarbete eller i ett uppdrag. En av föregångarna för arbetet med taxonomier var David Loertscher som skapade taxonomier för samarbetet mellan skolbibliotekarier och pedagoger. En taxonomi skapas och läses nerifrån och upp. Den lägsta nivån kan sägas beskriva det basala som man gör inom det område taxonomin beskriver. Trappstegen uppåt beskriver en stegvis utvecklad verksamhet och/eller ett tydligare formulerat samarbete eller samverkan.

Att utifrån sin biblioteksplan och sina uppdragsplaner fastställa en eller flera taxonomier för mångspråksarbetet i Uppsala län tror jag är en väg som kan leda till utveckling. Här kan man beskriva hur långt man vill nå och stegen på väg dit. Stegen kan innehålla utarbetandet av handlingsplaner med konkreta uppföljningsbara mål för olika delar av denna verksamhet. Att följa en taxonomi kan göra utvecklingsarbetet mer greppbart och man kan tillåta sig att vandra upp och ner i taxonomin utan att tappa målet ur sikte.

Planer och taxonomier som görs för den mångspråkiga verksamheten inklusive planer för medieförsörjning måste för att få genomslag också integreras i planerna för all annan biblioteksverksamhet. Det gäller barnverksamhet, boken kommer-verksamhet, IT-verksamhet programverksamhet och marknadsföring. I Öglands bok finns förslag till en taxonomi för mångspråksarbetet i ett bibliotek, som jag har haft som utgångspunkt i mitt förslag till taxonomi. Nedan har jag beskrivit några av trappstegen. Placeringen av dem i ordning kan absolut diskuteras och ytterligare trappsteg kanske bör beskrivas.

Identifiera målgruppen

Att identifiera målgruppen helt och fullt är svårt. Men man kan utgå från statistik från kommunerna och SCB där man kan se i vilka länder utrikes födda och barn till utrikes födda har sitt ursprung. Den statistiken måste man sedan komplettera med kunskap om vilka språkgrupper som finns i olika länder.

Personer som enbart har en utlandsfödd förälder eller personer som talar nationella minoritetsspråk hittar man inte på det sättet, men en bit på väg kommer man.

Ett kompletterande sätt att skaffa kunskap om vilka språk som talas aktivt i en kommun kan vara att ta reda på vilka modersmål som det undervisas i inom skola och förskola. Andra kunskapskällor är SFI och föreningsliv. Självklart är också den efterfrågan som finns på biblioteken ett sätt att skaffa kunskap.

Arbetet med medieförsörjningen

För att inköpsarbetet för denna målgrupp ska bli långsiktigt framgångsrikt bör man avsätta en särskild summa pengar över åren. Förslagsvis inkluderar man både inköp av s.k. basbestånd och medier på olika språk i denna budget. Sedan bör man också sätta mål för hur stor del av inköpen som ska handla om baslitteratur och hur stor del som berör medierna på olika språk. Att skaffa medier för målgruppen bör på basal nivå i en taxonomi.

För att veta att man skaffar rätt medier kan man hålla kontroll på utlåningsstatistik samt kanske också sätta mål för utlån på modersmål. Att göra planer för hur inköpen ska gå till är också värdefullt.

Inköpen underlättas om man använder de inköpskanaler som Internationella biblioteket föreslår på sin hemsida. Profilköp via Btj är ett annat sätt som under 2014 använts av Uppsala och som kommer att utvärderas där. Att ge intresserade modersmåls lärare i uppdrag att skaffa medier på sitt hemspråk när de besöker sina hemländer är något som framgångsrikt praktiserats i Uppsala.

Idag köper biblioteken ofta medier på önskemål av besökarna något som också alltid bör tillämpas när det gäller medier på andra språk.

På ett något högre steg i en taxonomi för mångspråksarbetet kan man placera ett samarbete kring inköp med referensgrupper och/eller att medvetet ha fortlöpande kontakter kring inköp med intresserade personer, t.ex. modersmåls lärare.

Placering i biblioteket

De mångspråkiga medierna bör ha tydlig skyltning och placeras strategiskt i biblioteken så att de lockar till sig besökare. När besökarna ser att det finns medier på flera språk vågar de fråga efter medier på sitt språk också även om det för dagen inte finns några.

Aktiviteter

Att identifiera möjliga aktiviteter och genomföra dem i olika typer av biblioteksverksamhet kan vara steg i en verksamhetstaxonomi. Det kan handla om barnverksamhet, IT-verksamhet, läsförmedling för vuxna, eller något annat. Om aktiviteterna innebär samarbeten eller samverkan med andra instanser kan de placeras högre upp i taxonomin.

Nå ut med information

Att nå ut till många med kunskap om det mångspråksarbete som faktiskt görs är A och O för få till stånd ett samarbete kring medieinköpen.

Därför bör man göra marknadsföringsplaner för det för det mångspråkiga arbetet eller försäkra sig om att den aspekten inkluderas den ordinarie marknadsföringen. Att nå ut till personer och instanser som i sin tur kan informera målgruppen är en självklar väg. BVC, familjecentraler, skola, förskola, SFI, äldreboenden – här kan många nämnas. Att anordna aktiviteter för personer med andra modersmål är också en väg att bygga upp kontakter kring hela den mångspråkiga verksamheten och säkra en relevant medieförsörjning.

Språkkompetens

Det finns en stark önskan av att få in utbildad personal med relevant språkkompetens i biblioteksverksamheten. Men man kan i större utsträckning också synliggöra den befintliga personalens kompetens och använda sig av den – detta gäller kanske främst Uppsala där det finns en hel del personer med olika språkkompetens i personalgrupperna.

Via olika arbetsmarknadsåtgärder och samarbeten inom kommunerna kan det finnas möjligheter att rekrytera personer som har annan språkbakgrund än enbart den svenska. Ett problem är ofta att dessa har bristande bibliotekskompetens något som möjligheter till handledning och utbildning för dem skulle delvis kunna råda bot på.

Att söka kontakt med kommunernas modersmåls lärare och ha gemensamma utbildningstillfällen med dem, skulle kunna utveckla kompetensen om språk hos personalen, liksom deltagande i kurser och utbildningstillfällen.

Samarbeten och samverkan i kommunerna

Samarbeten och samverkan – se definition på s. 9 – med målgrupperna och med samhällsliga instanser och civilsamhället ses av alla informanter som ett sätt att utveckla verksamheten. Detta gäller både för att kunna bygga upp relevanta bestånd och för att planera en attraktiv verksamhet. Att identifiera möjliga samarbetspartner i en kommun och att komma överens med dem och skriftligen formulera samverkansmål är därför en viktig väg till framgång.

Samarbeten och samverkan mellan biblioteken i länet

Att få till stånd ett länsövergripande nätverk kring dessa frågor ser informanter och workshopdeltagare som en väg att utveckla verksamheten. Länsbiblioteket skulle självklart kunna ta initiativ till ett sådant och driva detta. Ett sådant nätverk skulle vara idégivande och ge tips för det konkreta arbetet med både planer och aktiviteter.

När det gäller medieförsörjning önskar man sig överlag ett system som möjliggör inlån av depositioner. Om man bygger upp små bestånd på många språk på alla bibliotek riskerar man att samma titlar köps till alla ställen. Större bestånd på ett eller ett par ställen blir mer varierat och skulle kunna lånas över kommungränserna – hur detta ska ske måste utvärderas både praktiskt och finansiellt. Här behövs i så fall också en analys på länsbasis av vilka språk som ska köpas av respektive kommun och vilka man skulle kunna låna in.

Sammanfattning

Man skulle kunna sammanfatta läget i kommunerna med att det ser olika ut. Det finns en vilja att göra mer och ett visst mått av dåligt samvete för att man inte gör mer. Det finns också okunskap om de nya förutsättningar som lagen från 2014 och IB:s nya uppdrag medför. Man saknar också oftast demografisk kunskap om de språkgrupper som bor i kommunerna beträffande antal, åldersfördelning, utbildningsbakgrund och man saknar kunskap om vilka litterära kulturer de kommer ifrån.

Det skiljer mycket mellan kommunerna ifråga om inköp av mångspråksmedier. För några är det självklart att avsätta medel och i Uppsala görs också planer för inköp medan andra köper på efterfrågan och några kommuner enbart köper enstaka medier. Här kan man också ana att de minsta kommunerna upplever arbetet som mer komplicerat och tidskrävande.

Arbetet med mångspråksmedier ses i första hand som ett led i integrationsarbetet, inte som det led i en självklar service till flerspråkiga invånare som det ju också bör vara. Undantaget är arbetet med finska medier där lagen om minoritetsspråk har fått genomslag.

Möjligheten att låna in depositioner från Uppsala efterfrågas av de flesta. Om uppdraget och Länsbibliotekets stöd till Bibliotek Uppsala för att driva den verksamheten upphör, bör arbetet med att ta fram alternativ till detta snarast sättas igång. Det är tveksamt om lån från Internationella Biblioteket kan fylla behoven. Här är biblioteken positiva till att kunna låna från varandra om det går att logistiskt och finansiellt få det att fungera. Detta kräver också någon form av frivillig överenskommelse om vilka språk respektive kommun ska satsa på - alltså en gemensam inköpsplan.

Länsbibliotek Uppsala skulle kunna vara en resurs i det fortsatta arbetet med mångspråk på biblioteken. Här skulle initiativ kunna tas till workshops, studiedagar, studiebesök och till ett nätverk mellan biblioteken. Resultatet skulle kunna vara utarbetandet av användbara taxonomier och planer som sedan realiseras. Då skulle biblioteken särskilt uppmärksamma denna målgrupp så som ju lagen stipulerar.

Källor

En utredning om invandrade göteborgares biblioteksbehov "Mer nytta än nöje" från 2005, omskriven i en artikel i *Framsidan* 2011. samt en magisteruppsats av Johanna Larsson från samma år har spelat roll för tankarna i denna studie.

- Brunnström, Ann-Christine; Mer nytta än nöje : en studie om invandrade göteborgares syn på biblioteksverksamhet, 2005.
- Larsson, Johanna; Det mångspråkiga biblioteket – en studie av folkbibliotekens medieförsörjning på andra språk än svenska, BHS 2010.
- Litteratur från hela världen : artikel i *Framsidan* 2011/2.

I avsnittet som handlar om lagen och de förutsättningar som den skapar har jag använt mig av den gamla och den nya lagens skrivningar samt lagrådsremissen.

- Lagrådsremiss : Ny bibliotekslag 7 mars 2013.
- Svensk författningssamling 1996:1596 Bibliotekslag.
- Svensk författningssamling 2013:801 Bibliotekslag.

När det gäller IB:s roll grundar jag detta i två artiklar publicerade i *Framsidan* 2013 och 2014 samt IB:s hemsida där en punktvis beskrivning av deras uppdrag ges och där även deras medieförsörjningsplan finns som pdf-dokument.

- Central medieförsörjningsplan för mångspråkiga medier 2014 utarbetad i dialog med Kungliga biblioteket, kommun- och läns-/regionbibliotek www.interbib.se.
- Landet runt för medieförsörjningen ; artikel publicerad i *Framsidan* 2014 september.
- Nya internationella biblioteket ; artikel publicerad i *Framsidan* 2013 oktober

I avsnittet som handlar om målgruppen har jag hämtat statistiken från Statistiska centralbyråns hemsida. Där kan man ta fram statistik över befolkningens sammansättning och även hitta en tabell under rubriken Utländsk/svensk bakgrund.

- Statistiska centralbyråns hemsida www.scb.se

I avsnittet Taxonomier och planer har jag använt mig av Malin Öglands bok om taxonomier samt av material från Länsbibliotek Uppsala om arbetet med projektet "Språknätet" som genomfördes under åren 2010–2013.

- Ögland, Malin; *Taxonomier : verktyg för biblioteksutveckling*, 2013
- Länsbiblioteket i Uppsalas hemsida www.lul.se

Bilagor

Bilaga 1

Förslag till taxonomi för mångspråksarbete på bibliotek

Bilagan läses nerifrån och upp. Med andra aktörer menas andra kommunala och statliga verksamheter, studieförbund, föreningar och eldsjälar. Aktiviteter kan vara allt från sagostunder till poesikvällar, IT-verksamhet och uppsökande verksamhet. I taxonomin har jag gjort en åtskillnad mellan samarbete och samverkan. Se s. 9.

Bilaga 2

Underlag för samtal med bibliotekschefer och/eller mångspråksin- köpare

Nuläge

Hur får du/ni kunskap om behoven i er kommun?

Vilka källor och vilka kontakter använder ni er av för att skaffa kunskap? Kommunal sta-
tistik? SFI? Modersmåls lärare? Föreningar?

Vet ni hur stor del av invånarna är utrikesfödda eller barn till två utrikes födda och vilka
språkgrupper ni har i kommunen? Hur många asylsökande – vilka språk?

Köper ni medier på andra språk än svenska idag (utifrån skrivningarna i bibliotekslagen
och den nya roll internationella biblioteket fått)

Finns det kommunala mål och riktlinjer för detta arbete? Biblioteksplanen?

De nationella minoritetsspråken?

Finska som förvaltnings språk?

Hur upplever du/ni att efterfrågan ser ut?

Hur sker inköpen? Finns någon särskild summa avsatt?

Hur ser låne bilden ut? Utlåningsfrekvens på andra språk?

Tar ni depositioner från Uppsala, IB? Enstaka lån? Från Uppsala resp. IB?

Vad ser du/ni som framgångsfaktorer för detta arbete?

Önskat läge

Inköp – vad bör kommunerna själva stå för vad borde man kunna låna in?

Kunskap om målgruppen – vad behöver ni veta om era egna invånares behov respektive
asylsökande? EU-migranter? Hur? Vilka samarbetar ni med som ger er kompetens? Före-
ningar? Studieförbund? Kommunala instanser? Får ni reda på vilka asylsökande som
kommer? Hur? Migrationsverket?

Minoritetsspråken?

IB vill se en ökning av enstaka lån också för att öka kvaliteten på verksamheten – hur ser
du/ni på depositionerna?

Riktlinjer för länet?

Funderingar

Vilka hinder och svårigheter ser ni i arbetet med mångspråkig verksamhet?
(Kompetensbehov? Fortlöpande information från andra instanser? Inköpskanaler som inte fungerar?)

Har ni tankar kring

- behoven av litteratur på lätt svenska,

- behov av handböcker på modersmål,

- andra typer av medier än tryckta böcker

- behov och önskemål av "vanlig" litteratur på det egna språket.

(Utifrån tankarna hos rapporten från Göteborg om olika behov hos olika grupper med andra modersmål)

Funderar ni på hur man kan sprida information kring medier på andra språk?

Använder ni aktivt internationella bibliotekets hemsida? Varför? Varför inte?

Hur tänker ni på litteratur som skrivs på de koloniala språken i t.ex. Afrika och Asien?

Lån kors och tvärs mellan kommunerna?

Bilaga 3

Rapport från förmiddagen den 17 november 2014, med workshop om mångspråkiga bibliotek ledd av Anders Kollberg, Länsbibliotek Uppsala, Ulla Hjorton, konsult,

Närvarande: Helena Gille och Maria Ekmark, Enköping, Mariann Taub, Heby, Kathy Wi-berg, Håbo, Kristina Wikström, Knivsta, Nina Holmqvist, Tierp, Anna Sofia Perotti, Upp-sala, Charlotte Larsson, Älvkarleby.

Anders berättar hälsar välkommen samt berättar kort om bibliotekslagen och om IB:s uppgifter m.m.

Ulla presenterar sig och tankar kring den mångspråkiga verksamheten som inledning till workshopen. 2 grupper diskuterade sedan i en dryg timme styrkor, styrkor, hot och möj-ligheter. Det hela avslutades med en gemensam diskussion.

Svagheter, svårigheter och hot som identifierades:

Kunskapen om vilka språkgrupper som finns behöver förbättras (olika i olika kommu-ner).

Det saknas öronmärkta medieanslag och kontinuerliga inköp av medier i flera kommuner.

Flyktinggrupper som oväntat dyker upp.

Mediesvårigheter.

Svårt att hitta inköpskällor.

Brist på riktlinjer kring läromedel.

Oklart vilka medier man ska köpa.

Beståndet blir outnyttjat.

Beståndet blir inte levande.

När ska man köpa eget bestånd.

När ska man låna depositioner.

Brist på fysisk plats för medierna i biblioteken.

Resursbrist på biblioteken: Ekonomi, språkkompetens och annan kompetens, tid.

Okunskap hos målgrupperna om biblioteksverksamhet.

Minskat stöd från länsbiblioteket till kompletterande medieinköp.

Byråkratiskt krångel: lånekort till asylsökande, restriktioner för inköp av SFI-medier, kommunala inköpsregler sätter gränser för inköp

Styrkor och Möjligheter som identifierades

Styrkor:

Kunskap om hur målgruppen ser ut och dess behov kan fås via kommunal statistik, kontakt med SFI, med modersmåls lärare alla stadier.

I en liten kommun och kring filialbibliotek finns en närhet till invånarna som ger kunskap.

Det kan finnas nätverk i kommunen som arbetar med dessa frågor – kontakta dem.

Biblioteken har i grunden en ideologi som stöttar mångspråksarbete.

Det går att nå alla barn via förskola och skola.

Utvecklingspotential för medieanskaffningen och hantering: Avsätt budget och en plan (gärna flerårig) för mångspråk inklusive "basmedier" bestämma hur stor del som ska gå till språk resp basmedier och barn

Använda IB:s hemsida för att hitta inköpskanaler.

Använda modersmåls lärare för inköp.

Använd bokhandlare i Stockholm som kan köpa in medier från olika länder.

Ha profilköp från Btj – då får man medierna katalogiserade och utrustade.

Använd inte bara Burk utan också Libris – där finns IB:s bestånd.

Använd önskemål om fjärrlån som inköpsförslag.

Köp också in t.ex. filmer för utlån.

Läsecirkels påsar i länet (via Bibliotek Uppsala).

Färdigplockade bestånd – startbestånd – till asylsökanden.

Placera "baslitteratur" i närheten av språkhyllorna.

Placera dessa hyllor på en strategisk och synlig plats i biblioteket.

Om nödvändigt – gallra bland vanliga beståndet.

Ha läsecirklar på LL.

Samverka med kommun och civilsamhälle.

- för att skaffa kunskap om behov
- för att anordna program t.ex. läsecirklar, läxhjälp
- för att få till referensgrupper
- om det finns "eldsjälar" knyt kontakt (men låt dem inte ta över/UHj).

Se till att dessa frågor inkluderas i marknadsföring, IT-verksamhet och barnverksamhet

Se till att bibliotekens webbsidor får en särskild ingång för mångspråksverksamheten.

Ev. ha nyhetsbrev på LL.

Bilaga 4

Frågor om mångspråksarbetet på biblioteken i Uppsala län ställda till workshopdeltagarna den 18 nov

Vilka språk uppfattar ni vara de största 3 språken i er kommun (utöver svenska och engelska)?

Vilka språk bygger ni upp egna mediebestånd på i er kommun?

Kollar ni regelbundet statistiken för utlån på andra språk så att ni ser om utlåningen ökar eller minskar?

Avsätter ni en särskild budget för basbestånd? (språkkurser LL, m.fl. medier som underlättar integration?)

Avsätter ni en särskild budget för inköp av medier på andra språk?

Har ni finska som förvaltningspråk?

Har ni i så fall tagit del av de statliga pengarna för detta?

Har ni bestånd på de nationella minoritetsspråken?

Lånar ni in depositioner från både Uppsala?

Lånar ni in depositioner från IB?

Lånar ni in enstaka lån från IB?

Hur har ni era medier på andra språk placerade? Är de lätta att se när man kommer in i biblioteket?

Placerar ni barnmedier på andra språk i anslutning till de svenska barnmedierna eller i anslutning till de andra mångspråksmedierna?